אבן, באר ומים

מים ראשונים: ראו תחילה הדף והאבן גדולה על פי הבאר, שם התמקדנו בדרשות על תפקידה של האבן לשמור על המים הן מפגעי טבע והן מפגעי בני אדם. התעכבנו בפרט בשאלה: כיצד מרשה יעקב לעצמו להסיר את האבן מעל פי הבאר. טרם שהתכנסו כל העדרים. .בדף זה נתרכז בדרשות ופירושים שמשרטטים את החיזיון והאווירה במפגש של אבן ומים – של מעיין ובאר.

וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי קֶדֶם: וַיַּרְא וְהִנֵּה בְאֵר בַּשָּׂדֶה וְהִנֵּה שָׁם שְׁלֹשָׁה עֲדְרֵי צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן הַבְּאֵר הַהִוא יַשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאֶבֶן גְּדֹלָה עַל פִּי הַבְּאֵר: וְנֶאֶסְפוּ שָׁמָּה כָּל הָעֲדָרִים וְגָלֲלוּ אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקוּ אֶת הַצֹּאן וְהֵשִׁיבוּ אֶת הָאֶבֶן עַל פִּי הַבְּאֵר לִמְקֹמָהּ: (בראשית כט א-ג).

פירוש רד"ק על הפסוק – משטר מים

והאבן גדולה – לפי שלא היה שם מים אחרים להשקות צאן אנשי העיר, שמו אבן גדולה על פי הבאר, כדי שלא יוכלו להשקות אלא בהיותם יחד, וישקה זה אחר זה. ואם ישקו זה לבדו וזה לבדו, ישאב כל אחד לנפשו והנשארים בשוקת ילכו לבטלה וישפכו ... כי לא ישתו הצאן לרצון אלא השאובים לשעתם. לפיכך שמו אבן גדולה על פי הבאר, שלא יוכלו להסיעה עד שיהיו יחד כל הרועים.[1]

מדרש תהלים (בובר) מזמור כד – אבן פלאית שהגיעה מארץ ישראל

... וכי יש אבנים בבבל? אלא מלמד שקמה האבן מארץ ישראל, ובאתה וישבה לה על פי הבאר. ר׳ הונא בשם ר׳ יוסף אמר: ירד המלאך באותה שעה ונדמה כדמות ארי של אבן, וישב על פי הבאר.[2]

מדרש אגדה (בובר) בראשית כט כב – בזכות יעקב נבעו המים

״ויאסוף לבן את כל אנשי המקום״. עשה כינופיא עם כל אנשי המקום ואמר להם: אתם ראיתם קודם שבא חסיד זה בינינו עצימות מים היה. ואפילו אבן אחת שעל פי הבאר לא היינו יכולים לגלול עד שנאסוף כל העדרים, ואחר כך יגללו.[3] ועכשיו בזכותו נבעו המים, והוא לבדו גלל את האבן. והנה שואל את רחל, ואם אתן אותה לו, ילך מעמנו.[4] אבל אם רצונכם אתן לו את לאה, ויעבוד עוד ברחל. ויאמרו לו: הין, שאלמלא כן היה ליעקב שיתפוס את לבן בדין, אלא שבאו עמו אנשי מקומו.[5]

---

[1] ומכאן קצרה הדרך לשאלה: כיצד יכול לבוא איש זר ולהתערב בשיטת חלוקת המים של מקום שאין הוא מכיר? מי התיר ליעקב לגול את האבן מעל פי הבאר ולהשקות את צאן משפחתו, כאשר במכוון הייתה שם אבן גדולה שמטרתה למנוע שאיבת מים פרטית? ולכך הקדשנו כאמור את הדף והאבן גדולה על פי הבאר. ראו גם פירוש רש״ר הירש על הפסוק שמדגיש את צרות עיניהם של אנשי המקום וחוסר האמון שהיה ביניהם: ״באר של ציבור יש לכסות בכיסוי קל לנוחיות הרבים הנזקקים לה. אולם כאן אין הבריות נותנים אמון זה בזה ועינו של האחד צרה בשל חברו, שמא חלילה ישאב האחד יותר מהשני! משום כך היה הכיסוי כבד שרק במעמד כולם ובכוחותיהם המשותפים יכלו להגיע לבאר

[2] המדרש שם מזכיר אבנים פלאיות נוספות שנעתקו ממקומן, כמו האבנים שבהן בנה שלמה את בית המקדש: ״שהיתה האבן מסעת את עצמה ועולה וניתנת על גבי הדימוס״. גם זה ״מדרש פלאי״ המעתיק את כל העניין לרמה סימבולית. האבן היא בכלל מארץ ישראל – זו שיעקב ישן עליה. ולשיטה אחרת, כאן כבר מתחיל המאבק שלו במלאך, אולי אותו מלאך שנאבק איתו בחזרתו לארץ. נראה שלא במדרשים אלה נמצא תשובה לשאלתנו.

[3] הסיבה לאבן הגדולה ולצורך בהיאספות כל העדרים הוא המחסור שהיה במים בעת ההיא: ״עצימות מים״. ראו גם פירוש עקידת יצחק: ״כי לא היו שם המים בשפע ולזה הוצרכו שתהיה זאת הבאר גל נעול מעין חתום״. רומז לכך שאולי לא תמיד הייתה אבן גדולה על פי הבאר, רק בשנים האחרונות בהן חלה ירידה במפלס המים.

[4] ללבן יש זכרון טוב מאליעזר שלקח את רבקה. ראו בראשית פרק כד איך לבן בולט על פני בתואל אביו בשיח עם אליעזר וקבלת פניו ואיך הם מנסים לעכב את לקיחת רבקה.

[5] על הסיפא של המדרש, שלבן מגייס את כל אנשי עירו על מנת לשתפם ברמאות של החלפת רחל בלאה על מנת להחזיק ביעקב, ועוד מוציא מהם בערמתו את מימון החתונה, ראו בראשית רבה ע יט. כאן קשור העניין בשפעת המים שבאה בזכות יעקב. בנושא זה ראו שוב מדרש תהלים (בובר) מזמור צא: ״וכגיבור גלל את האבן מעל פי הבאר, והיתה הבאר עולה ושופעת מים חוצה לה, וראו הרועים ותמהו, שכולם לא היו יכולין לגלול את האבן, והוא לבדו גלל אותה״. וכן הוא במדרש הגדול ויצא כט י, בתרגום כתר יונתן ועוד. יעקב הצליח לגלול את האבן מעל פי הבאר משום שהמים שבבאר עלו וגאו ודחקו את האבן הגדולה. תופעה זו ידועה בשם באר ארטזית. אולי זו גם כוונת מדרש בראשית רבה שרש״י מביא: ״כזה שמעביר את הפקק מעל גבי צלוחית״. הצלוחית מלאה וגדושה והפקק מאבד בהדרגה מאחיזתו. בשפעת מים הזו יש ליעקב חלק. תושבי המקום ראו במו עיניהם את תוספת הברכה שהביא עימו הזר הבא מכנען. ולפיכך, יש לו אולי את הזכות להתערב ולשית להם עצות (וללבן, ״ההצדקה״ בנתינת לאה במקום רחל). ראו אגב המדרש שהוא אומר להם לכו רעו שרצה להישאר לבדו עם רחל. אם לא תשובה מלאה לשאלתנו יש כאן, ניסיון להתמודד עם השאלה בדרך עקיפה, אולי יש כאן.

שמות רבה פרשה א סימן לב – משה בדרכם של יצחק ויעקב

״וישב בארץ מדין וישב על הבאר״ (שמות ב טו) - קלט דרך אבות.[6] שלושה נזדווגו להם זיווגיהם מן הבאר: יצחק ויעקב ומשה. ביצחק כתוב: ״ויצחק בא מבוא באר לחי רואי״ (בראשית כד סב),[7] ועוד שנזדמנה רבקה לאליעזר למעין. יעקב – ״וירא והנה באר בשדה״ (בראשית כט ב). משה – ״וישב על הבאר״.[8]

שמות רבה פרשה כ סימן א – לא משליכים אבן לבאר מים[9]

התחיל הקב״ה אומר למשה: לך אמור לפרעה: ״שלח את עמי ויעבדוני במדבר״ (שמות ז טז) . הלך ואמר לו. התחיל אומר: ״מי ה׳ אשר אשמע בקולו ... וגם את ישראל לא אשלח״ (שמות ה ב). התחיל משה אומר להקב״ה: הרי הוא אומר: מי ה׳ ואינו רוצה לשלח! אמר לו: מהיכן מצרים שותים? א״ל: מנילוס. א״ל: הפוך אותו לדם. א״ל: איני יכול להופכו! יש אדם שותה מן הבאר ומשליך אבן לתוכה? ... הלך אהרן והכהו ונהפך לדם. ולמה לא הכה אותו משה? אמר: הושלכתי לתוכו ולא הזיקני ואני מַכֶּהוּ?[10]

אבות דרבי נתן נוסח א פרק ו – תחילתו של רבי עקיבא

מה היה תחילתו של ר׳ עקיבא? אמרו: בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר, אמר: מי חקק אבן זו? אמרו לו: המים שתדיר נופלים עליה בכל יום. אמרו לו: עקיבא, אי אתה קורא ״אבנים שחקו מים״ (איוב יד יט)?[11] מיד היה רבי עקיבא דן קל וחומר בעצמו: מה רך פסל את הקשה, דברי תורה שקשים כברזל - על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם. מיד חזר ללמוד תורה.[12] הלך הוא ובנו וישבו אצל מלמדי תינוקות. א״ל: רבי, למדני תורה. אחז רבי עקיבא בראש הלוח ובנו בראש הלוח. כתב לו אלף בית וּלְמָדָהּ. אלף תיו ולמדה. תורת כהנים ולמדה. היה לומד והולך עד שלמד כל התורה כולה.[13]

---

[6] משה קלט (נקט?) בדרכם של האבות: עבד אברהם ויעקב שבעת שהגיעו למקום עצרו בבאר שמצויה בד״כ בפאתי העיר ומשמשת מקום כינוס לאנשי העיר שעובדים 'בחוץ'. וכו מקום בו נאספות הבנות השואבות.

[7] שילוב פסוק זה כאן נשמע מוזר שהרי הוא מתאר באר שבארץ ישראל – באר שאין לה כל קשר לבאר ממנה דלתה רבקה שהיא אי שם בחרן. אם יש לבאר לחי רואי קשר לענייני זיווגים, הרי זה לישמעאל ולא ליצחק (ראו בראשית פרק כא)! האם ייתכן שהדרשן מתעלם מהבאר של עבד אברהם ורבקה ומתמקד בקשר, במפגש הראשון, של יצחק ורבקה? האם מבקש הדרשן ללמדנו שהמפגש של יצחק ורבקה, שבמקרא מסופר כבדרך אגב בשטף הסיפור, הוא העיקר? ואילו לא מצאה רבקה חן בעיני יצחק....??

[8] יצחק מוסיף לנו שני מפגשים ליד הבאר והמדרש מביא אותם בסדר הפוך. תחילה המפגש עם רבקה בבאר לחי רואי כאשר היא מגיעה מחרן, ואח״כ המפגש של העבד עם רבקה על יד המעין בחרן (לאן אגב נעלם מעין זה אצל יעקב שגם הוא בא לחרן? האם בינתיים תחמו אותו – חתמו אותו - בבאר ושמו מעליו את האבן?). הבאר והמעין כמקום מפגש היוצר זיווגים ושידוכים. אצל יצחק הכל נגמר על יד הבאר, שם כבר מקבלת רבקה נזם וצמידים ומתממש נחש אליעזר הגם שאולי היה שלא כהוגן. אצל יעקב יש במפגש נשיקה ובכיה ותמיהה איך גל את האבן, אך למימוש המלא של זיווג ייקח עוד זמן רב. משה הוא 'אביר אמיתי', מושיע את בנות יתרו מידי הרועים הרשעים ולא מפגין שום חיזור פעיל. יתרו הוא ששולח את בנותיו, בפרט זו שעפה כציפור, לקרוא לאיש הזר (״איש מצרי״) לבוא להתארח בביתו. אבל המדרש משום מה רואה פחיתות אצל משה וסדר דורות יורד. ראו בראשית רבתי פרשת ויצא עמוד 119: ״א״ר חמא בר חנינא: בוא וראה מה בין דורות הראשונים לאחרונים. אברהם לא נצרך למלאת הדלי, שנאמר: בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת (בראשית כא ל) – אמרו: מי שעולין המים לקראת צאנו בידוע שהבאר שלו היא. ואף יעקב לא נצרך למלאת הדלי: ויגל את האבן וגו' וישק. וכי אין הכל יודעין כיון שנגלה הבאר הצאן שותה? אלא כיון שראו המים צאנו של יעקב, נזלו המים ועלו חוץ לבאר ושתו מעצמן. אבל משה עד שדלה שנאמר וגם דלה דלה לנו (שמות ב יט)״. משה קלט דרך האבות אבל לא זכה להגיע לדרגתם. ראו כל המדרשים בתחילת פרשת וארא.

[9] נשלים בעוד שני מדרשים על אבן ובאר, אבן ומים ונחרוג מעט מפרשת השבוע.

[10] נראה שזה מקור הביטוי בור או באר ששתית ממנו (ממנה) מים, אל תזרוק בו (בה) אבן. וכן הוא בערוב ימיו של משה במלחמת מדין. ראו מדרש תנחומא פרשת מטות סימן ג: ״א״ל למשה: נקום נקמת בני ישראל - אתה בעצמך. והוא משלח לאחרים? אלא על שנתגדל במדין, אמר: אינו דין שאני מיצר להם שעשו בי טובה. המשל אומר: באר ששתית ממנו מים אל תזרוק בו אבן״. ראו דברינו בור ששתית ממנו מים בפרשת מטות. ורק נוסיף ברוח פרשת השבוע שלנו שהאבן צריכה לשמור על הבאר ולא להזיק לה.

[11] היינו, אבנים – שחקו אותם המים. ראו פירוש אבן עזרא לדברים לב מג ״וכפר אדמתו – עמו - העם מכפר על האדמה״. מדרשים רבים דורשים את ״אבנים שחקו מים״ על המבול שם המים שחקו את האבנים (בראשית רבה ל ח). ועוד דרשות רבות יש על פסוק זה, ראו גמרא קידושין ל ע״ב, מדרש תנחומא האזינו ג ועוד. אך מה שמעניין כאן, הוא מי הם ה״אמרו לו״ הניצבים על פי הבאר עם ר׳ עקיבא ודורשים לו דרשות חז״ל ומתפלאים, איך אתה עקיבא לא מכיר פסוק זה ודרשה זו? אם לא נאמר שתלמידי חכמים הפסיקו ממשנתם וירדו לשאוב מים מהבאר, על כורחנו ש״עמך״ ידעו דרשות ופסוקים ובין מים לבאר שאבו מלוא החופניים פניני מקרא ומדרש, ור׳ עקיבא אפילו לא הכיר דרשות אלה!

[12] הלשון ״חזר ללמוד תורה״ מפתה אותנו לחשוב שאולי ר׳ עקיבא שנה ופירש. ראו בדומה למשפט: ״אי הדרת בך״ שאומר ר׳ יוחנן לריש לקיש (בבא מציעא פד ע״א). יש שיאמרו שאין מכאן הוכחה, משום ש״חזר״ הוא שגרת לשון כמו ״הלך״. אבל הדרשה שאמרו לו על ״אבנים שחקו מים״ שציפו שיבין אותה, והדיון של ר׳ עקיבא עם עצמו בקל וחומר, יכולים לחזק השערה זו. עכ״פ, איננו יכולים שלא להביא בהקשר עם ״תחילתו של ר׳ עקיבא״ על יד הבאר והמים, את תשובתו של ר׳ עקיבא, בפסגת מעמדו כראש החכמים, ליונתן בן הרכינס ״בכור שטן״ שקנטר אותו ואמר לו: ״אתה הוא עקיבא, ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו? אשריך שזכית לשם, ועדיין לא הגעת לרועי בקר! אמר לו רבי עקיבא: ואפילו לרועי צאן!״ (יבמות טז ע״א, ראו הסיפור המלא שם). האם שם נזכר ר׳ עקיבא בתחילתו ליד הבאר? האם ככל שלמד והחכים חש שיש לתורה שנמשלה למים עוד הרבה אבנים לשחוק אצלו?

[13] ראו מקבילה במסכת אבות דרבי נתן הוספה ב לנוסחא א פרק ח: ״מה היה תחילתו של ר׳ עקיבא? אמרו: בן מ׳ שנה הוא ולא היה למד כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר בלוד. ראה את האבן שהיא חקוקה ונתונה על פי הבאר. אמר: מי חקק את האבן הזו?

בראשית רבה ע ח פרשת ויצא – באר שופעת דרשות

״ויירא והנה באר בשדה״ - רבי חמא בר חנינא פתר בו שש שיטות:[14]

״והנה באר בשדה״ - זו הבאר,[15] ״והנה שלשה עדרי צאן״ - משה ואהרן ומרים, ״כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים״ - שמשם כל אחד ואחד מושך מים לדגלו ולשבטו ולמשפחתו. ״והאבן גדולה על פי הבאר״ - א״ר חנינא: כמלוא פי פְּבָרָה קטנה היה בה.[16] ״ונאספו שמה כל העדרים וגללו״ - בשעת המחנות, ״והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה״ - בשעת מסעות היתה חוזרת לאיתנה.[17]

דבר אחר: ״והנה באר בשדה״ - זו ציון, ״והנה שלשה עדרי צאן״ - אלו שלשה רגלים, ״כי מן הבאר ההיא ישקו״ - שמשם היו שואבים רוח הקודש, ״והאבן גדולה״ - זו שמחת בית השואבה. א״ר הושעיא: למה היו קוראים אותו בית השואבה? שמשם היו שואבים רוח הקודש. ״ונאספו שמה כל העדרים״ - באים מלבוא חמת ועד נחל מצרים. ״וגללו את האבן״ - שמשם היו שואבים רוח הקודש. ״והשיבו את האבן״ - מונח לרגל הבא.[18]

דבר אחר: ״ויירא והנה באר בשדה״ - זו ציון, ״והנה שלשה עדרי צאן״ - אלו שלשה בתי דינים, דתנן: ״שלשה בתי דינים היו שם אחד בהר הבית ואחד בפתח העזרה ואחד בלשכת הגזית״.[19] ״כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים: - שמשם היו שומעין את הדין. ״והאבן גדולה״ - זה בית דין הגדול שבלשכת הגזית. ״ונאספו שמה כל העדרים״ - אלו בתי דינין שבארץ ישראל.[20] ״וגללו את האבן״ - שמשם היו שומעין את הדין. ״והשיבו את האבן״ - שהיו נושאים ונותנין בדין עד שמעמידין אותו על בוריו.[21]

דבר אחר: ״ויירא והנה באר בשדה״ - זו ציון. ״והנה שם שלשה עדרי צאן״ - אלו שלשה מלכיות ראשונות. ״כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים״ - שהעשירו מן ההקדשות הצפונות בלשכות. ״והאבן גדולה על פי הבאר״ - זו זכות אבות. ״ונאספו שמה כל העדרים״ - זו מלכות רומי ... ״וגללו את האבן״ - שהעשירו מן ההקדשות הצפונות בלשכות. ״והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה״ - לעתיד לבוא זכות אבות עומדת.[22]

אמרו: חֶבֶל שתָּדוּר עליה כל היום. אמרו לו: אי אתה קורא ״אבנים שחקו מים תשטוף ספיחיה עפר ותקות אנוש האבדת״? מיד היה ר׳ עקיבא דן קל וחומר בעצמו, אמר: דבר רך פוסק את הקשה, דברי תורה שהן קשין כברזל, לא כל שכן שיחקקו את לבו של אדם! מיד הלך ללמוד תורה״. ראו בשני מקורות אלה את הסיפור עד סופו. ואנו נעצור כאן בעסקי אבן, באר ומים.

[14] שישה פירושים / דרשות היו לרבי חמא בן חנינא על פסוק זה. לא את כולם נביא.

[15] שהתגלגלה עם בני ישראל בכל שנות מסעם במדבר. ראו דברינו באֵרה של מרים בפרשת חוקת.

[16] כברה היא נפה גסה שבה בוררים את גרעיני החיטה סינון ראשון (הנפה היא לסינון הקמח ועדינה יותר). הכברה, המוחזקת ביד אדם, איננה כלי גדול במיוחד, וזה היה גודלה של הבאר, היינו מועט המחזיק את המרובה. ראו בראשית רבה ה ז: ״ויקהילו משה ואהרון - אמר רבי חנינא: כמלא פי כברה קטנה היתה בה וכל ישראל עומדין בה! אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה״.

[17] הבאר שבפרשתנו היא יסודה וסודה של הבאר שהתגלגלה עם בני ישראל במדבר והרי לך עוד ״מעשה אבות סימן לבנים״, או בלשון פסיקתא זוטרתא שנראה להלן: ״להגיד שהקב״ה מגיד מראשית אחרית״. ופירוש הזוהר לתורה, פרשת חיי שרה דף קלב ע״א, מקדים את הבאר לזו של רבקה, אמו של יעקב, דודתה של רחל. נתגלגלה ובאה אותה באר בזמנים ומקומות רבים ועד ים כינרת הגיעה. וחדי עין (או בעלי דמיון מפותח) יודעים לראותה ״כמין פְּבָרָה קטנה בים של טבריא״ (ויקרא רבה כב ד). הכל מצוי, כאמור, בדברינו באֵרה של מרים בפרשת חוקת.

[18] ראו דברינו שמחת בית השואבה בחג הסוכות. שם הראינו שיש לחג זה גם שני שמות נוספים: שמחת בית השאוּבָה, או שמחה חשובה: ״מצוה חשובה היא, ובאה משמת ימי בראשית״, שאולי דווקא זה מקשר אותה עם האבות. בית המקדש הוא אבן כל השנה (ובנוי על אבן השתיה שממנה הושתת העולם) ובחג הסוכות, זמן שמחתנו, נגללת האבן מעל פי הבאר ונפתח יסוד העולם ומשם שואבים מרוח הקודש. ואחרי החג, חוזרת האבן למקומה ומונחת עד הרגל הבא (עד פסח או עד סוכות הבא?).

[19] ראו מסכת סנהדרין פרק יא משנה ב: ״שלושה בתי דינין היו שם. אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית. באים לזה שעל פתח הר הבית ואומר: כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך לימדתי וכך לימדו חבירי. אם שמעו, אומרים להם. ואם לאו, באין להם לאותן שעל פתח העזרה ואומר: כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך לימדתי וכך לימדו חבירי. אם שמעו, אומרים להם. ואם לאו, אלו ואלו באים לבית דין הגדול שבלשכת הגזית שממנו יוצאת תורה לכל ישראל, שנאמר (דברים י״ז) מן המקום ההוא אשר יבחר ה׳ ״.

[20] הכוונה בפשטות לתהליך המדורג שמתואר בהערה הקודמת, אבל אפשר שהכוונה כאן לכינוס רחב יותר של ׳כל העדרים׳ ובתי דינים מרחבי הארץ שהיו באים ללמוד תורה ואולי להתעדכן בחידושי התורה ופסקי התורה שהתחדשו בבית הדין הגדול שבירושלים. אם אכן כך, זוהי עדות מעניינת ונדירה לכינוס שכזה.

[21] ובהמשך המדרש שם, בדומה למשנה בסנהדרין הנ״ל: ״דבר אחר: והנה באר בשדה, זו סנהדרין, והנה שם שלשה עדרי צאן, אלו שלשה שורות של תלמידי חכמים שהם יושבים לפניהם. כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים, שמשם היו שומעין את ההלכה. והאבן גדולה ע״פ הבאר, זה מופלא שבבית דין שהוא מסרס את ההלכה. ונאספו שמה כל העדרים אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, וגללו את האבן, שמשם היו שומעין את ההלכה, והשיבו את האבן על פי הבאר, שהיו נושאים ונותנים בהלכה עד שמעמידים אותה על בוריה״. מסרס את ההלכה, היינו חותך ומכריע. וכך גם התיאור האידילי בתוספתא חגיגה ב ט: ״אמר ר׳ יוסי: בתחילה לא היתה מחלוקת בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד היה בלשכת הגזית ושאר בתי דינין של עשרים ושלשה היו בעיירות שבארץ ישראל ... נצרך אחד מהן, הולך אצל בית דין שבעירו. אין בית דין בעירו, הולך אצל בית דין הסמוך לעירו. אם שמעו אמרו להן ואם לאו הוא ומופלא שבהן באין לבית דין שבהר הבית ... אלו ואלו באין לבית דין שבלשכת הגזית ... משם הלכה יוצא ורווחת ״. ׳מופלא בבית דין׳ יכול לעתים לחלוק על הרוב ואם הוא עושה מעשה הוא נחשב לזקן ממרה ואז אולי הוא האבן שצריך לגלול ולהשיב אותה למקומה הנכון. ראו דברינו זקן ממרה בפרשת שופטים.

[22] פירוש סימבולי נוסף לבאר, לעדרים ולאבן הוא יחסי עם ישראל והמלכויות ששעבדו אותו. לשלוש המלכויות הראשונות: מצרים, בבל, יוון (כך נראה לומר) חסרה המלכות הרביעית היא רומא וגם לה מצא הדרשן סמך. רומא שווה כנגד ״כל העדרים״ (והמלכות

דבר אחר: "וירא והנה באר בשדה" - זה בית הכנסת, "והנה שם שלשה עדרי צאן" - אלו שלשה קרואים. "כי מן הבאר ההיא ישקו וגו' " - שמשם היו שומעים את התורה. "והאבן גדולה" - זה יצר הרע, "ונאספו שמה כל העדרים" - זה הצבור. "וגללו את האבן" - שמשם היו שומעין את התורה, "והשיבו את האבן למקומה" - שכיון שהם יוצאים להם, יצר הרע חוזר למקומו.[23]

ר' יוחנן פתר לה בסיני: "וירא והנה באר - זה סיני. "והנה שם שלושה" - כהנים לוים וישראלים. "כי מן הבאר ההיא" - שמשם שמעו עשרת הדברות. "והאבן גדולה - זו שכינה. "ונאספו שמה כל העדרים" - ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אמר משום ר' שמואל: שאילו היו ישראל חסרים עוד אחד, לא היו מקבלים את התורה. "וגללו את האבן" - שמשם היו שומעים את הקול ושמעו עשרת הדברות. "והשיבו את האבן למקומה" – "אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם" (שמות כ).[24]

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית כט ב – עוד בארות מיסתוריות

"וירא והנה באר בשדה" – אמרו רבותינו ז"ל: אין המקרא יוצא מידי פשוטו. אעפ"כ רצו הדרשנים להרחיב המקרא, ולדרוש עליו מה שהיה בעולם, ולהגיד שהקב"ה מגיד מראשית אחרית, ולהודיע לנו ששיחת האבות כמה עניני מצות יש בהן, וכן פתר ר' חמא בר חנינא בבראשית רבה ... והנה באר בשדה, זו הבאר שהיה לישראל במדבר, והנה שם שלשה עדרי צאן, משה ואהרן ומרים וכו'.[25]

בראשית רבה ע יא פרשת ויצא – בין בנות יתרו לבנות לבן

"עודנו מדבר עמם ורחל באה" – אמר רבן שמעון בן גמליאל: בוא וראה, כמה בין שְׂכֵנוּת לִשְׂכֵנוּת! להלן שבע היו ובקשו הרועים להזדווג להן, זהו שכתוב: "ויבואו הרועים ויגרשום" (שמות ב יז). ברם כאן, אחת היתה ולא נגע בה בריה, על שם: "חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם" (תהלים לד ח) - לסובבים ליראיו.[26]

שבת שלום וחמימה
מחלקי המים

פרפראות מים אחרונים: עפ"י המדרש, יעקב בא בחוסר כל ללבן משום שאליפז, בנו של עשו, התנפל עליו בדרך וגזל את רכושו המעט שלקח איתו (מדרש אגדה (בובר) פרק כח סימן כ). לבן שהיה בטוח שיעקב בא ברכוש גדול, כמו עבד אברהם שבא לקחת את רבקה, ערך חיפוש על יעקב ("בדיקה ביטחונית") ולא מצא דבר. ועל זה אומר הפסוק: "ויספר ללבן את כל הדברים האלה". ראשי תיבות: **אל תתמה כי לא הבאתי דבר, ברכוש רב יצאתי מאבי, הרשע אליפז לקח הכל.** בשם בעל הטורים ולא מצאתיו בדפוסים.

החמישית היא האסלאם לא נצפתה ע"י דרשני אותה תקופה ויש לדון בה בנפרד, חפשו הביטוי "תחת אדום ולא תחת ישמעאל"). ואחרי הכל, האבן היא זכות האבות תעמוד לעם ישראל. ראו דברינו זכות אבות בפרשת בחוקותי שם חסר מדרש זה.

[23] עד שייבנה בית המקדש ונזכה לאבן הגדולה הנגללת בשמחת בית השואבה, הרי לנו מקדש-מעט, בית הכנסת של ימינו, שנמשל לבאר מים חיים בשדה. אלא שעל פי באר זו נמצאת אבן גדולה היא היצר הרע! כאשר נאספים ליד הבאר והאבן "כל העדרים", הם ציבור המתפללים, ומעלים שלושה קרואים לתורה, מסתלק לרגע יצר הרע. ראו גמרא קידושין ל ע"ב: "בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין". אך מרגע שהם יוצאים מבית הכנסת, שבה האבן למקומה וחזרה וכוסתה הבאר. (ויש אומרים שיצר הרע הוא דווקא בזמן קריאת התורה ... מי קיבל עליה ומי לא, הלכות יארצייט, חזנות וכו'). ובאשר לדימוי המשולש: אבן-תורה-יצר, ראו ויקרא רבה פרשה לה: "כך אמר הקב"ה: התורה אבן ויצר הרע אבן, האבן תשמור את האבן. התורה אבן:, ואתנה לך את לוחות האבן (שמות כד, יב). ויצר הרע אבן: והסירותי את לב האבן מבשרכם (יחזקאל לו, כו)". וכבר הקדשנו למוטיב זה דף מיוחד בשם האבן את האבן בפרשת כי תבוא.

[24] רבי יוחנן מוסיף עוד פירוש לשישה של ר' חמא בן חנינא ומדרשים אחרים (ילמדנו) מוסיפים את שבטי ישראל ופרשני המקרא הנוטים לתורת הסוד (ריקנאטי, רבנו בחיי בן אשר, אור החיים ועוד) וכן גדולי החסידות, לקחו מדרש זה ופיתחו אותו עוד ועוד והפליגו בו סודות ורמזים. ואנו שואלים: מה עם הפשט? האם פשט הפסוק הוא ברור ומובן ואין בו שום בעיה?

[25] והוא ממשיך שם ומרכז כמעט את כל הדרשות הסימבוליות על "האבן הגדולה שעל פי הבאר" שראינו לעיל וגם אחרות. הפשט של הפסוקים הוא פשוט כל כך שאין פלא שחז"ל נמשכו אל המדרשים הנאים מושכי הלב. ובאמת, מה יש כבר לבאר בפשט הפסוקים האלה? אם תתעקש, הנה רש"י לפסוק ג בפרק כט: "ונאספו - רגילים היו להאסף לפי שהיתה האבן גדולה". ובפסוק ח שם: לא נוכל - להשקות, לפי שהאבן גדולה". ורשב"ם מסביר: "רובצים עליה - ממתינים עד אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן: והאבן גדולה על פי הבאר - שלא יפול אדם או שלא ישאבו ממנה שאר בני אדם: ויגל את האבן לבדו - להודיע גבורתו בא הכתוב". הכל פשוט וברור. האמנם?

[26] אגב ההשוואה בין בנות יתרו ורחל, שבה העדיפות היא לרחל שהיא ממשפחת אברהם, אנו למדים על התנהגותם ההוגנת של רועי חרן. מדרש זה משלים את דברי בעל עקידת יצחק שבואה של רחל הוא שמצדיק את התנהגותו של יעקב. ראו גם פירוש ספורנו לבראשית כט י: "כאשר ראה יעקב את רחל. אבל קודם לכן לא רצה לגלול את האבן שלא לחוב לאחרים. כי חשש שמא ישקו הרועים אותם השלושה עדרים ולא ימתינו לעזור לאחרים". בואה של רחל וההרמוניה שיעקב ראה ששוררת בינה ובין הרועים שסביבה, היא, כפי שנסינו לומר בהערה הקודמת, שגרמה ליעקב לחשוב שזה הרגע הנכון לגלול את האבן מעל פי הבאר.